
Bodonyi Csaba

HOZZÁSZÓLÁS

Az Európa és az épített környezet holnap – egy európai építészeti politika felé
című MÉK-ACE konferencián – 2003. november 21. BME

Tisztelt Konferencia, Elnök asszony,
Kollégák és Vendégeink!

A konferencia anyagának alcíme: „Egy európai építészeti politika felé”.

Erre a korosztályomhoz tartozó magyar építész felkapja a fejét. Fülünk és sajnós tudatunk az építés-politikához szokott ugyanis. Építészeti politika tehát, s nem építési. És nem is politikai építész, a kelet-európai közelmúlt szerint.

A hozzászólás végéről az elejére hozom álláspontom summatátát: A nemzeti építészeti politikákon alapuló európai építészeti politika közös megalkotását fontos és a társadalom felé felelős kezdeményezésnek és programnak tartom.

Milyen ismérvei vannak egy olyan építészeti politikának, mely esélyes és hatékony lehet az emberi életminőséget biztosító környezet megteremtésében? Véleményem, s a vitaanyagból való csipegetés szerint ennek az alábbiak az összetevői:

1.) Először is nem politikai építész – mint erre már utaltam –, nem tűz konkrét építészeti célt a zászlajára, nem ideologikus, vagy teoretikus, hanem az építészeti minőség inspiratív kezdeményezője, tudván, hogy az egyén, a közösségek, a települések, az ország, s Európa önmeghatározásának, imázsának harmonikus létének, boldogságának fontos és kikerülhetetlen eleme a színes épített környezet, mely fontosságában felzárkózik – mondjuk – az adópolitikához, vagy a politika egyéb szegmenseihez,

2.) Olyan, ami a nemzetek és Európa alkotmányaiban rögzíti az emberek, közösségek minőségi épített környezet iránti jogát,

3.) Olyan, ami az építészetet kultúraként, s nem szolgáltatásként definiálja, hűen az európai történelmi és építészeti hagyományokhoz. Ez fontos: mert, ha valamire nem tekintünk kultúraként, az nem is válik azzá.

Annak deklarálására van szükség, hogy az építészeti kultúra közügy, s nem (főleg) szakmai magánügyek összessége, mint ma. Az építész kultúraként való értelmezésében mára kialakult egy kettőslátás: eszerint hazánkban, s Európában is a történelmi építészetet kultúrának tekintik és a kulturális, vagy örökségvédelmi minisztérium feladatává teszik, míg a kortárs építész hol egyik, hol másik minisztérium alá sorolva, helyét kereső szolgáltatás. A marxista alépitmény – felépitmény besorolás máig megmaradt. Olyan szerves, mesterséges és evolúció-ellenes ez, mintha a klasszikus zenét, vagy irodalmat kultúrának tekintenénk, míg a kortárs zenét, vagy irodalmat nem.

Ez európai szinten az építészeti szellemi életben is így van, hiszen köztudottan külön-külön nemzetközi charták foglalkoztak a hagyományos, ill. a mai és holnapi építészettel, ill. településtervezéssel. A kialakult mai helyzet szembeállítja az értékvédelmet az értékteremtéssel.

Szükség lenne a valaha volt, és a múlt század elején megvalósított egységes szemléleti alap helyreállítására, a kettőslátás és gyakorlat megszüntetésére. Az integráció irányába kellene fejleszteni a hazánkban nemrég létrehozott Építési és Lakásügyi Hivatalt is, mint a nemzeti építészeti politika bázisát.

Az egységes, integrált szemlélet azért fontos a minőségi épített környezet létrehozásához, mert eddig egyik teoretikus alapú tervezett település sem érte el, vagy túlta felül a nem tervezett, hagyományos települések lakhatóságát, színességét és vonzerejét. Valamint azért is, mert Európában, s hazánkban is, egyre nagyobb hányadot képez a meglévő épületek felújítása és hasznosítása. Az egységes szemlélethez szükséges lenne a múlt század elején kialakult modernista szemlélet újraértékelésére, mely a történelmet tagadva, az új hagyományteremtést tüzte ki célul, egy hagyománymentes térben, amire „Malevics-féle” sivatagként szokás hivatkozni.

4.) Ennek az Európai Építészeti politikának – „a régiók Európájában” – programmá kellene emelni az európai építészeti hagyományát, hogy egyszerre teremtett európai, s így nemzetközi és regionális értékeket. Gondoljunk a nemzetközi gótikára vagy barokkra, s ugyanakkor a helyi kulturális értékekre vagy akár Közép-Európa sajátos értékeire. A regionalizmus, mint szellemi magatartás ugyancsak nemzetközi, csak az eredménye nem.

Milyen hazánk építészete fél évvel az Európai Unióba lépésünk előtt? Jelen vannak az európai stílusok elemei. A modern korból a Bauhaus és a skandináv építészeti hatása, a minimalizmus és a dekonstruktívizmus, ugyanakkor regionális sajátosságként Lechner Ödön, Kós Károly, a magyar organikus építészeti iskola és kiváló más regionális mai építészünk. De visszük Európába azt a kelet-európai modernista építészeti, mely a Bauhaus modern városépítési elveiből, a szovjet technológiából, s a helyi tipizáló, átlagosító bürokráciából lett összegyúrva. A kelet-európai országokkal együtt sajátosságként visszük az ún. szocialista realista építészeti, mely a század eleji európai modernnekhez hasonlóan a múltat végképp eltörölni kívánta, s ezt sajátosan a klasszicista építészetre alapozta. Ugyanakkor visszük a Kárpát-medence Európában egyedülálló paraszti-falusi építészeti kultúráját, mely racionalitásával, eredeti ökológiai szemléletével a fenntartható építészeti számára ma is forrás értékű. S visszavisszük Európába az utóbbi időkben kapott építészeti standardeket, bevásárlóközpontokat, benzinkutakat, stb.

Szellemi kapacitásunkat vizsgálva, elmondhatjuk: sok magyar építész munkája jelentőségében ma is túlmutat az ország határán, s szellemi esélye van az európai épített környezet alakítására. De lesz-e valóságos munka és jogi esélyünk, vagy a folyamat egyirányú lesz? Mindenesetre építészeti csúcsteljesítményei Európai-szintűek voltak, és ma is azok, viszont véleményem szerint a kultúrát meghatározó építészeti átlag tekintetében van behoznivalónk.

A vitaanyag azt sugallja, hogy ez a jóféle sokszínűség fennmarad. Az Európai Unió befogadja a csatlakozó nemzetek beszélt és írott nyelveit, nem kíván európai eszperantó nyelvet, s remélhetően az analóg építészeti eszperantót is közös érdekünk elkerülni. Mi már átélünk egy építészeti globalizációs törekvést, s sajnos ma is vannak, akik egyirányúsítanak a fejlődést, a sokszínűség helyett.

5.) Az anyagban aláhúzott, s magam is aláhúznám, hogy más európai országokhoz: Finnországhoz, Franciaországhoz, Nagy-Britanniához, Hollandiához hasonlóan meg kell kezdenünk nemzeti építészeti politikánk kialakítását, s ennek az Alkotmányban, rendeletekben, a közigazgatásban, szabványokban, önkormányzati rendelet-alkotásban való átgondolt megjelenítését. A többi, s az építészeti minőség általában elsősorban a helyi közösségek és önkormányzatok, s az építészek kreatív tevékenységén múlik, kevés állami beavatkozással.

6.) Az 1/10 bekezdés szerint: az építészet és a várostervezés az EU politikájának klasszikus „darabokból összeállított tárgya”. Ez azt jelentené, hogy különböző, egymással nem szervesült irányítási szektoroktól, ill. a koordináció színvonalától is függ az eredmény.

Tudom a hazai gyakorlatból, hogy ez nem jó, mert a különböző érintett szektorokban (környezetvédelem, tervezés, örökségvédelem, építési szakhatóságok, közlekedési, stb.) létrehozott, nem egységes szemléletű és tartalmú jogszabályok olyan rendezetlen hálót alkotnak, melyben a kreativitás védekezésre kényszerül és elhal. Eközben látjuk és éljük, hogy a település egységes egész. Ha ez így van, nemcsak a létrehozandó épületek és település tervezésében fontos a szakági integrált megközelítés, hanem ugyanilyen fontos az integrált irányítás is. Szükséges lenne tehát az országokban olyan egységesített kormányzati szervre, mely átfogó szemlélettel koordinálja a települések komplex problémakörét – rendeleti és hatósági hátterét, a legjobb megoldások felkutatása, a jó építészet érdekében. Ez lenne az Építész Kamara által mindig is szorgalmazott Építészeti Hivatal.

7.) A legtöbb kreativitás biztosításának és a legjobb megoldások kiválasztásának garanciái:

– A pályázati úton történő kiválasztás. A kiírások, meghívások, és az elbírálások szakmai színvonalát az Építész Kamarák garantálhatják.

– A tervező személyének és a tervező cég nagyságrendjének és tőke-erejének radikális szétválasztása a tervező kiválasztásánál. Vannak kis műtermek nagy kreativitással, s nagy cégek kevés kreativitással. A tőkeerő, a nagyságrend preferenciája lemondás a kreativitás elsődlegességéről, így minőségellenes és nemzetközi versenyben esélytelenné válnak a kelet-európai országok, ahol alig tíz éve aprózódtak fel az állami tervgyárak, s még nem volt idejük a hazai tervezői díjakból saját tőkeerőt teremteni.

– Az időfaktor: A hazai közbeszerzések és EU, Phare, stb. pályázatok jellemzője, hogy minden tevékenységi szakaszra – kiírás, elemzés, elbírálás, kivitelezői ajánlat – jogszabályban foglalt idő intervallumot rendel, kivéve az alkotó folyamatra. Mivel az események ritmusát a pénz, az extraprofit ritmusa határozza meg, így az alkotó idő lerövidül. A megfelelő idő hiánya miatt nem jön létre megfelelő minőség. Az időfaktorhoz tartozik a tervezés megfelelő, minimális díjazása is, melyet éppen az épített környezet minőségének érdekében kellene rögzíteni, a kellő szellemi ráfordítás érdekében.

– Az alapkutatás szükségessége: a jó építészetet és városépítészetet – ez a tapasztalat – nem lehet individualista törekvésekre – műhelyekre, mozgalmakra, ideológiákra, chartákra bízni. Ennél biztosabb alapok szükségesek. Az építészeti evolúció, a települési, térbeli struktúrák mögött törvényszerűségek rejlenek. Még senki nem adott arra választ, hogy a meglévő települések miért a látható módon fejlődtek. Ezért kell átfogóbb építészeti (nem csak építési) alapkutatás. Ez a fenntartható fejlődés és környezet komplexitása, az integrált közelítés miatt fontos, s azért is, mert úgy tűnik, hogy az emberekben él egy archaikus ösztönös építészeti viszonyulás, mely alapján szeretnek, vagy nem szeretnek egy épületet, vagy egy települést, s ezt a múlt század modern mozgalmi nem tudták eltalálni, egyrészt a hagyományok tagadása, a képzőművészeti önmegvalósító attitűd okán, s a kellő alázat és empátia hiányában. Mintha a nem tervezett települési környezet közelebb állna az emberekhez, mint a „csinált” települések.

Az új építészeti politikának deklarálni kellene, az alapkutatásnak is azt kellene szolgálnia, hogy az építészet az embereknek szól, az ember biológiai, pszichológiai, társadalmi és kozmikus igényéről. Tehát nem a pénzről, politikáról, hatalomról, bürokráciáról, technológiákról, önmegvalósításokról, sőt az építészet nem is az építészetéről szól, – építész vagyok, mit érdekelhet engem az építészet maga, mondhatta volna egy építész József Attila.

Egyetértek a vitaanyag azon megállapításával, hogy „kevesebb tervezés több költséggel jár”, s azzal is, hogy a tervezési szerződések pusztán ár alapján történő eldöntése rövidlátó és felelőtlen magatartás. Egyet kell érteni – mert tapasztaljuk –, hogy a rendkívüli módon alacsony ár minőségvesztéssel jár, s árt a felhasználónak, a közérdeknek. A gazdasági és építészeti értelemben legelőnyösebb ár a megrendelő és a köz hosszú távú érdekét szolgálja. Ezért is kellene a dömping ár fogalmát a tervezésben meghatározni, ill. elejét venni annak, hogy a tervezés költségeit a kivitelezés költségeibe elrejtve lehessen tervezési munkákat elnyerni.

A MINŐSÍTÉSI RENDSZER GARANCIÁJA

A tervezés minőségi garanciáit függetleníteni kellene az ISO minősítéstől, mert ez elsősorban a szervezetet minősíti. A tervezési szellemi termék minőségét a tervezők kvalitásai, kreativitása és referenciái határozzák meg. Ezt az építész kamarai minősítéseknek kellene garantálni, az ISO helyett.

AZ OKTATÁS GARANCIÁJA

Az építész címet garantáló 5+2 éves oktatás megfelelő garancia, amennyiben egységes szintű tartalma jól meghatározható. Ugyanakkor a holnap magas szintű épített környezete szempontjából fel kell hívjam a figyelmet a csökkenő létszámú és színvonalú szakember képzésre. Az európai építészet kulturális gazdagságát nem a felsőfokú végzettségű építészek, hanem a kiváló mesteremberek hozták létre. A kőművesek, kőfaragók, ácsok, épületszobrászok, asztalosok, kovácscsok, fehér munkások, „díszítő” festők, díszbádogosok, kályhások, stb. Az ő munkájuk nélkül nincs színvonalas, művészi építészet. A kvalifikált mesteremberek hiánya ma is szembetűnő, a fiatalok érdeklődése a főiskolai végzettség sokszor indokolatlan preferenciája miatt, csekély. E területen ma is észlelhető és várható a munkaerőmobilitás, ezért az egységes, magas szintű tudás és képzési idő

meghatározására az építész képzéshez hasonlóan szükség lenne. Különösen azért, mert az európai és hazai építés egyre nagyobb hányadát képezik az épület felújítások, rehabilitációk, újrahaznosítások.

MINŐSÉGET GARANTÁLÓ JOGSZABÁLYOK

A holnap épített környezetének minőségét a hatályos jogszabályokba is be kellene építeni, pl. szükség lenne arra, hogy rendeleti érvényt szerezzünk annak, hogy az épületek csak kiviteli tervek alapján épüljenek meg. Ezt kívánja a magas műszaki minőség, az energia felhasználás méretezése, az anyagok újra felhasználhatósága, vagyis a fenntartható fejlődés, de az az építészeti alapállás is, hogy a részletekhez is koncepció és kreativitás szükséges. Pontosítani kellene a tervtanácsok, főépítész jogait és befolyásolási lehetőségeit.

A hely szelleme, mint a sajátos, egyedi minőség forrása. Akkor hiteles, ha találkozik a kor szellemével.

Még egyszer az idődimenzióról: Nemcsak a szellemi ráfordítás, azaz a tervezés idejének meghatározása fontos a jövő épített környezete szempontjából, hanem az épületek időtartama is, vagyis annak rögzítése, hogy milyen épületnek milyen fennmaradási időt számunk, mi az épület elvárható életideje. Ez azért fontos, mert az egyre több profitszemponturn építés az épületek időtartamát a befektetés megtérülési idejéhez szabja (áruclarnokok), s így egyre több az eldobható építészeti termék, az építészeti csomagolástechnika. Ez azért veszélyes, mert így fokozatosan elveszhet az építészet és települések történelmi dokumentatív jellege. Ma, különösen Európában az építészet a történelem tárgyi lenyomata, mely közvetlenül adja az új és újabb generációknak a több ezer éves történelem érzékelhetőségét, amit az egy időben felépült városrészek a csupa mai, „trendi” épületek együttese nem tud adni. S itt felmerül a bővíthetőség és cserélhetőség fontossága, vagyis a szerves növekedés lehetősége is, ill. rövid lejáratú épületeknél az anyagok újrahaznosíthatósága. A fenntartható fejlődés jegyében a hosszabb életre szánt épületeket megfelelő funkcionális, eszmei és anyaghasználati tartalékkal kellene építeni. Lakótelep nagyságrendű együttesek épültek sem a tartalékokat, sem az újrahaznosítás lehetőségét nem biztosították.

Beszéljünk végül a térről, melynek az építészet önálló diszciplínája. Van az anyagban egy megállapítás, mely költői

tömörségével hatott rám, s elgondolkodtatott: „a köztér, mint a polgári büszkeség forrása”, s tegyük hozzá a mai polgároké is.

Mert az elmúlt száz évben modernista városi térszemlélet, s a valódi közösségek hiánya miatt alig jöttek létre új közterek. Abból élünk ma is, ami száz évvel ezelőttig épült. Ha valaki megszámlolja, hol jöttek létre terek az utóbbi száz évben Magyarországon, zavarba jön. Én a század eleji szegedi Dóm térig, ill. a salgótarjáni főtéren kívül nem tudok jelentős teret említeni. Pedig körbejárható és körbefűthető szobor-épület épült rengeteg. Tudok olyan hat nagy középület-szoborból álló fűzért, melyben az épületeknek egymáshoz semmi köze sincs. A közterekre, utcákra az embereknek szükségük van.

Ezt ismerték fel a bevásárlóközpontok, s belső terek, fedett utcák formájában pótolják ezt, de elsősorban üzleti ráhangoló-dásból, értékesítési – lényegében manipulációs - célból. Ez egészen más, mint az állampolgárok szabad felhasználású gyűlekező közterei, ahol pld. felvonulni, vagy tüntetni lehet, ahol nincs tulajdonos, kulcs, záróra, biztonsági őr, stb.

Remélem, hogy a holnapi épített környezet település fejlesztésére a hagyományos településekhez hasonlóan újra tervezérlésű lesz, s a külső terek fontosságát rehabilitáljuk, a tárgyi, a szoborszerű szemlélet 100 éves elsődlegességével szemben. S az individualizmus helyébe az igazi közösségi szemléletet helyezve. Új térbeli rendet remélek, melynek forrása a megújított hagyományos térszemlélet, mint a fenntartható mellett a folytatható fejlődés alapelve (az építészeti kontabilitás).

A vitaanyag, s a hozzászólások értelmét az adja majd, hogy a holnap építészetét valóban az emberek, közösségek, önkormányzatok, szakmai irányítás és európai parlamentek irányítják, a jövő iránti szakmai és emberi felelősséggel, vagy a multinacionális, gazdasági érdekek, s a profit ritmusa és napi érdekei.

Azt akarom ezzel világosan kimondani, van jó, és van hamis globalizáció. A hamis globalizáció lényege, hogy vannak globalizálók és globalizáltak, vagyis nem más, mint az erősebb nemzetek hatalmának érvényesítése, s a globalizáció csak álruha. A jó globalizáció az összes résztvevő közösség, nemzet érdekének, a tudás egyetemes érvényesítésének, s a természet ökológiájának védelmén, a hely szellemének megőrzésén alapul. Bizom benne, hogy az európai integráció ez utóbbit valósítja meg, többek között az építészet területén is, melyben a magyar építész is megtalálja alkotó és egzisztenciális lehetőségeiket.

A MAGYAR TERMÉSZETVÉDŐK SZÖVETSÉGE holland és magyar civil szervezetekkel együttműködve, a holland kormány MATRA alapja támogatásával két éves projektet hajtott végre, amely célja a magyarországi természetvédők felkészítése volt a területfejlesztési döntésekben való társadalmi részvételre. A projekt októberi zárókonferenciáján a tapasztalataikat összegezték és adták át más civil szervezeteknek, illetve javaslatokat fogalmaztak meg a társadalmi részvétel intézményesítése érdekében. A téma azért jelentős és időszerű, mert a magyar Országgyűlés a közeljövőben kezdi meg a területfejlesztési törvény módosításának vitáját. A jelenlegi kormányzati elképzelések szerint kérdéses, hogy a civil szervezetek milyen részvételi lehetőséget kapnak a területfejlesztésben. A környezetvédelmi érdekeket ezen a területen a civil szervezeteknek kell képviselniük kell, hogy a fejlesztések a hosszú távú érdekeket szolgálják.

AZ ELZÁSZI ECOMUSÉE igazgatója, Marc Grodwohl megkezdte a 2004. évi egyetemi hallgatói építőműhely szervezését, a pénzügyi feltételek megteremtését. Ennek keretében európai uniós pályázatot nyújtott be Bruxellesben. A pályázat feltétele, hogy három EU tagország oktatási szervezete vegyen részt az idén tavasszal sikerrel megkezdett fesztivál folytatásának megvalósításában. Magyarországról a Kós Károly Egyesülés jelezte részvételi szándékát. Német részről a stuttgarti, francia részről a strassburgi egyetem építész kara vesz részt a műhelymunkában. Az építés a tavaszi Vándoriskolás munka mintájára szerveződik, az igazgató úr magyar részről 15 fő 4 hetes munkájára számít 2004 májusában. Az Egyesülés nem csak a résztvevők egyike, hanem az eddigi megbeszéléseken Grodwohl úr egy hosszútávú telepítési és szervezési koncepció kidolgozásával is megbízta az Egyesülést képviselő Triskell Kft építészeit.